

Umělecké dílo

Umělecké dílo je široký interdisciplinární pojem, který lze definovat mnoha způsoby. Ve své základní podstatě se jedná o výsledek lidské činnosti, jehož funkcí je přenos estetické hodnoty od tvůrce k recipientovi. Umělecké dílo může mít mnoho forem (literatura, hudba, výtvarné umění, atd.), přičemž tyto formy lze téměř neomezeně kombinovat. Forma, ve které je dílo realizováno, pak přirozeně ovlivňuje způsob, jakým je přenášena estetická hodnota i další informace, které chce autor divákovi zprostředkovat. Podstatným znakem je také to, že po vytvoření díla zůstává forma neměnná. Na straně recipienta je pak klíčovým faktorem to, na který smysl umělecké dílo cílí. Zpravidla se jedná o zrak či sluch, nebo jejich kombinaci (audiovizuální tvorba). Nejvhůdnější složkou funkce uměleckého díla je vlastní přijetí uměleckého díla divákem. To je v největší míře závislé na osobním charakteru diváka, jeho věku, pohlaví, kulturním a společenském zařazení, vzdělání a mnoha dalších individuálních faktorech. Na rozdíl od formy díla se jedná o fázi uměleckého procesu, která je téměř neomezeně variabilní a není možné spolehlivě předpovědět její výsledek.

Podstatnou součástí procesu tvorby a prezentace uměleckého díla je jeho funkce. Zatím jsme zmínili funkci estetickou. Jedná se o nejzákladnější funkci umění, kterou lze identifikovat prakticky u všech produktů tvůrčích procesů. Podstatou je přenos informace působící na estetické vnímání recipienta. V tradičním umění se téměř vždy jednalo o zprostředkování libých estetických pocitů. Estetickou funkcí umění se v průběhu dvacátého století teoreticky zabýval například Jan Mukařovský. Ten mimo jiné začal nahrazovat slovo „krása“ pojmem „funkce“, čímž reagoval na skutečnost, že moderní umění nevyužívá své estetické funkce vždy jen k navození pozitivních pocitů.

Další funkce uměleckého díla se dělí podle toho, na jaké smysly diváka působí, k čemu odkazují nebo jaké pocity si dávají za cíl navodit. Jiří Kulka ve své knize Psychologie umění rozděluje funkce umění na funkce biologické, sociální a psychologické. Biologické funkce jsou ty, které přímo cílí na smysly recipienta, nebo které mu mají navodit pocit uvolnění či naopak napětí. Sociální funkce pracuje se sociální identifikací diváka a většinou splývá s funkcemi psychologickými. Mezi psychologické funkce řadíme funkci poznávací a vyjadřovací, výchovnou, psychologickou, aj. Jejich cílem je působit na psychickou stránku osobnosti recipienta a vyvolávat tak u něj určité emoce.

Jak již bylo naznačeno, umění posledních desetiletí s funkcemi často experimentuje nebo jich využívá netradičními způsoby. Výsledkem toho jsou umělecká díla, která mají diváky šokovat, pobouřit nebo dokonce znechutit. Obdobnou kategorií jsou pak umělecká díla, která jsou v otázce vyvolávání pozitivních emocí a pocitů velmi přímočará, až okatá. Taková díla podnítila rozvoj teorie kýče. Kýčem se ve svých dílech zabýval například Umberto Eco nebo již zmiňovaný Jiří Kulka.

Kýč není možné jasně definovat, ani jej oddělit od uměleckého díla. Je to charakteristika uměleckého díla, která je dána strukturou díla, způsobem využití uměleckých funkcí, ale především individuálním vnímáním pozorovatele. Obecně lze říct, že kýč je spojován s moderním uměním. Moderní díla jsou z hlediska působení na příjemce specifická z několika důvodů. V první řadě je publikum do značné míry anonymní a je potřeba dílo postavit tak, aby bylo v mnoha ohledech univerzální a dokázalo tak oslovit velké množství různorodých pozorovatelů. Z tohoto důvodu jsou výrazové prostředky díla voleny tak, aby přenášená informace byla na první pohled čitelná a působila dostatečně silně.

Zatímco Umberto Eco vztahuje teorii kýče především k aspektu masovosti publika, Tomáš Kulka ve své knize *Umění a kýč* definuje tři základní podmínky, jejichž splnění dělá z uměleckého díla dílo kýčovitě. Základní podmínkou je, že umělecké dílo cílí výhradně na pozitivní emoce recipienta. Dílo by tedy mělo zpracovávat témata, která se všeobecně pokládají za krásná nebo příjemná. Druhou podmínkou je podle Kulky absolutní přímočarost. Díky tomu má divák okamžitě identifikovat téma, které dílo zpracovává a sdělení, které přenáší, aniž by nad dílem musel sám uvažovat. Poslední podmínkou je uzavřenost uměleckého díla z hlediska edukativní funkce. Dílo by nemělo diváka nijak obohacovat, ani rozšiřovat jeho schopnosti či vědomosti.

Jak ale v praxi podobné „ukazatele“ sledovat a vyhodnocovat? Vzhledem k jedinečnému charakteru každého umělce i diváka a téměř nekonečným možnostem, které jejich interakce v rámci tvorby, prezentace a percepce, nabízí, to samozřejmě není dost dobře možné. Zejména v posledních desetiletích se především v populární kultuře setkáváme s obrovským množstvím děl, která zdánlivě splňují Kulkovy podmínky. Pokud by ale například populární píseň přinesla osobní obohacení jen jedinému člověku mnoha milionů posluchačů, bude podmínka stále splněna?

Zdroje:

ECO, Umberto. *Skeptikové a těšitelé*. Vyd. 1. Překlad Zdeněk Frýbort. Praha: Argo, 2006, 367 s. ISBN 80-720-3706-4.

KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. Vyd. 2., přeprac. a dopl., V Grada Publishing 1. Překlad Zdeněk Frýbort. Praha: Grada, 2008, 435 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2329-7.

. Praha: Torst, 1994, 183 p. ISBN 80-856-3917-3.